

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

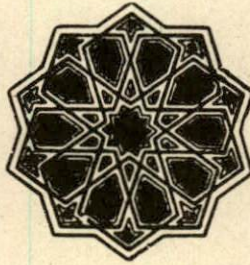

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN 975-482-326-X

ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Müslümanın Günlüğü - I</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu</i>	61
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Munkız'ın Bilgileri Işığında Gazzalî ve Felsefe</i>	91
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK <i>Gregoryan Ermeni Kilisesinin Oluşması ve Konsil Kararları Karşısındaki Tutumu</i>	117
Doç. Dr. Nesimi YAZICI <i>Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler</i>	155
Doç. Dr. Mevlüt GÜNGÖR <i>Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman</i>	167
Doç. Dr. Hasan ONAT (Çev.) <i>İmâmet Risâlesi, Nasîruddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî</i>	179
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>İmâm-ı Rabbani ve Mektûbâtı</i>	193
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>İspanya Krallığı'nın XVI. Yüzyılda Endülüslü Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası</i>	243
Doç. Dr. İrfan AYZAN <i>Câhız ve Emevi Tarihine Mutezîlî Bir Yaklaşım</i>	285
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Emevilerin Fâtımîlere Karşı Bir İktidar Denemesi</i>	309
Doç. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU <i>F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Okul Öncesi ve Temel Eğitim Problemleri Üzerine</i>	321
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Olgu ve Değer Problemi</i>	355

Ar. Gör. Dr. Ömer ÖZSOY (Çev.) <i>İspanya Müslümanları Arasında Şuûbîlik</i>	403
Ar. Gör. Dr. İlhami GÜLER (Çev.) <i>Maturidiye Göre Akıl ve Dinî Tasdik</i>	425
Ar. Gör. Dr. Mehmet KATAR (Çev.) <i>Din Fenomenolojisi</i>	437
Ar. Gör. Dr. Sönmez KUTLU (Çev.) <i>Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie İle İlgili Kısımın Tercümesi ...</i>	467
Ar. Gör. Bayram AKDOĞAN <i>Hüccetü's-Sema Adlı Mûsikî Resâlesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Mûsikî Anlayışı</i>	477
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>The Idea of Universalism And Its Reflections in The Islamic World</i>	507
Ar. Gör. Şaban Ali DÜZGÜN <i>Evrensellik Düşüncesi ve İslâm Dünyasındaki Yansımaları</i>	521
Ar. Gör. Mustafa AŞKAR (Çev.) <i>Mısır'da Sûfî Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları</i>	535
Ar. Gör. M. Akif KOÇ <i>John Burton'un "Kur'an'da Gramer Hataları" "Adlı Makalesinin Tenkidi</i>	553
Ar. Gör. Seyfettin ERŞAHİN <i>Rusya'da Müslümanlar: Tatar Kavimlerinin Tarihçesi</i>	561

KUR'ÂN-I KERİM'DE HZ. LOKMAN

Doç. Dr. Mevlüt GÜNGÖR*

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi zikredilerek, kendilerine değer verilen ve örnek bir insan olarak yâdedilen ender şahsiyetlerden birisi de Hz. Lokman'dır.

Onun adı, Kur'ân-ı Kerîm'in 31.nci sûresine isim olarak verilmiş ve bu sûrenin 12.inci âyetinden 19.uncu âyetinin sonuna kadar kendisinin, oğluna vermiş olduğu değerli öğütler aynen nakledilmiştir.

Böylece, Yüce Allah, onun adını ve öğütlerini Kur'ân'la ölümsüzleştirmiş ve onu herkese örnek bir insan olarak göstermiştir. Hiç şüphesiz bütün bunlar, bir fâniye nasib olabilecek en büyük bir mazhariyettir.

Târîhi açıdan, Hz. Lokman hakkında, kaynaklarda birbirinden farklı rivâyetlere rastlanılır².

İbn İshâk (85-151/700-768)'a göre, Hz. Lokman'ın nesebi 4'ncü batında Hz. İbrâhîm (a.s.) ile birleşir. O, bin yıl yaşamış, ka-

* Ankara Ün. İlähiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğr. Üyesi.

1. Bu âyetlerden sadece 14 ve 15.inci âyetler Hz. Lokmân'ın öğütlerine dâhil değildir. Ana-baba hakkı ile ilgili olan bu âyetler önemine binâen araya konulmuştur.

2. Hz. Lokman hakkındaki bu bilgiler için bkz. el-Mes'ûdî, **Mürûcu'z-Zeheb ve Medâinu'l-Cevher**, I, 110-111, Paris, 1861. İbn İshâk Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebi, **Kasasu'l-Enbiyâ (el-A'râis)**, s.338, Mısır, târihsiz. **Tefsîru't-Taberî**, XXI, 67-68, Beyrût, 1984. **el-Keşâf** III, 281, Beyrût, târihsiz. İbn el-Cevzî, **Zâdu'l-Mesîr**, VI/317-318, Beyrût, 1984. **Tefsîr-r-Râzî**, XXV, 145-146, Tahran, târihsiz. **Tefsîru'l-Kurtubî**, XIV, 59-62, Kâhire, 1967. **Tefsîru'l-Beydâvî**, s.544, İstanbul, 1329. **Tefsîru'l-Hâzin**, III, 439, Beyrût, târihsiz. Ebû Hayyân, **el-Bahru'l-Muhît**, VII, 186, Beyrût, 1983. **Tefsîru'l-Âlûsî**, XX, 82-83, Beyrût, târihsiz. Nişancı Mehmed Paşa, **Siyer-i Enbiyâyı I'zâm ve Ahvâl-i Hulefâyı Kirâm**, s.29, İstanbul, 1290. İslâm Ansiklopedisi "**Lokman**" maddesi, VI, 64-67. Cevdet Çakmakçı, **Lokmân fi'l-Edebi'l-A'rabi**, (A.Ü. İlähiyat Fakültesi Dergisi, XX, 367-391, Ankara, 1978). Osman Bayath, **Bergama'da Şifâhî Ötlar ve Lokman Hekim**, 98-111, İzmir, 1940. Süheyl Ünver, **Lokman Hekim**, s.6-7 İstanbul, 1972. Müjgan Üçer, **Halk Kültürü, Lokman Hekim Üzerine**, İstanbul, 1984.

dılık yapmış, Hz. Dâvûd (a.s.)'a kadar yetişmiş ve ondan ilim almıştır.

Vâkıdî (130-207/747-823) ise, onun Hz. İsâ (a.s.) ile Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında bir zamanda Eyle ve Medyen taraflarında yaşadığını ve İsrâil oğulları arasında kadılık yaptığını söyler.

Ayrıca, onun, Hz. Eyyûb'un kızkardeşinin veya teyzesinin oğlu olduğu da rivâyet edilir.

Bundan başka, onun, Âd kavminin helâkinden sonra, Hz. Nûh (a.s.)'in yanında kurtulanlardan ve daha sonra Yemen melîki olan bir zât olduğu da zikredilir. Fakat bu kimsenin aynı adı taşımakla birlikte, Hz. Lokman'dan başka bir zât olması ihtimâli daha kuvvetlidir.

Hz. Lokman'ın aslen nereli olduğu hakkında da farklı rivâyetler vardır. Bazıları onun Habeş asıllı olduğunu, bazıları Nûbyalı, bazıları da Mısır Sûdânı'ndan olduğunu söylerler. Her hâlükârda onun esmer, kalın dudaklı, ayakları yarık ve sonradan hürriyetine kavuşmuş bir köle olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Hz. Lokman'ın geçimini temin etmek için ne iş yaptığı hakkında da söz birliği yoktur. Onun yaptığı işler arasında, kadılık, terzi-lik, çobanlık, marangozluk, halı kilim vs. dokuyuculuğu ve tamirciliği gibi meslekler sayılır. Bundan başka onun efendisine dağdan odun temin eden bir köle olduğu, başka bir kaynakta da ticâretle meşgul olduğu da söylenmiştir.

Kaynaklarda Hz. Lokman'ın kaç sene yaşadığı hakkında 560 seneden 5300 seneye kadar farklı rakamlara rastlanır. Bütün bunlardan onun bu kadar olmamakla birlikte uzun bir ömür sürdüğü anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda Hz. Lokmân'ın bir peygamber mi, yoksa velî bir kul mu olduğu da sözkonusu edilir. Çoğunluk onun peygamber değil de hikmet sahibi velî bir zât olduğu kanâatindedir.

Hz. Lokman'ın nerede gömülü olduğu hakkında da çeşitli rivâyetler vardır. Bunlar da Tarsus, Amasya'ya bir saat mesâfede yüksek bir tepe ve Filistin'de Remle şehridir.

Kur'ân'da ise, Hz. Lokman'ın ne zaman ve nerede yaşadığı, nerede öldüğü, hangi milletten olduğu, ne ile meşgul olduğu gibi ko-

nular üzerinde durulmaz. Çünkü, öyle anlaşılıyor ki Yüce Allah'ın indinde bizlere yarayacak asıl bilgiler bunlar değil; onun nasıl bir kişiliğe sâhip olduğu ve hayâtına yön veren değerlerin neler olduğudur.

İşte Kur'ân elimizde bulunan en sağlam bir kaynak olarak bu husûsa ışık tutmakta; Hz. Lokman'a hikmet, yâni her dalda geniş bilgi, bildiklerini en iyi bir şekilde uygulama; isâbetli hüküm ve karar verme kabiliyetlerinin verildiğini belirttiikten sonra, kendisinin oğluna verdiği değerli öğütleri de zikrederek onun nasıl bir şahsiyete sahip bulunduğunu ve hayâtına hakim olan prensiplerin neler olduğunu gâyet net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hiç şüphesiz, bir baba oğluna bütün samimiyeti ile öğüt verir ve hayatı boyunca kazanmış olduğu bütün bilgi ve tecrübelerin ışığı altında elde edip, kendisinin bizzat tatbik etmeye çalıştığı en önemli hareket noktalarını oğluna bir emânet olarak bırakır ve bu şekilde onun hayâtına yön vermeye çalışır.

Yüce Allah, Hz. Lokman'ı bu sûrede hayırla yâdettiğine göre o, hayatı boyunca bu prensiplere sâdık kalarak onları tatbik etmeye çalışmıştır. O halde, Hz. Lokman'ın bu öğütleri kendisinin kişiliği hakkında bize bilgi veren en önemli ipuçlarıdır.

Hz. Lokman hakkındaki bu genel girişten sonra, artık, onun oğluna yapmış olduğu bu değerli öğütlerin açıklamasına geçebiliriz.

Lokman Sûresindeki bu âyetler önce, Hz. Lokman'a hikmet verildiği belirterek başlar:

"Andolsun ki Biz şükretmesi için Lokman'a hikmet verdik."³

Görüldüğü gibi, Yüce Allah bu âyetlere, şükreden bir kul olması için Hz. lokman'a "*hikmet*" verdiğini belirtmekle başlamaktadır. Başka bir âyette ise O, kendilerine "*hikmet*" verilmiş olanlara "*hayır*"dan çok şeyler verilmiş olduğunu belirtir:

"O, hikmeti dilediği kimseye verir. Kime de hikmet verilmişse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Bunu ancak doğru akıl sâhipleri anarlar."⁴

3. Lokman (31): 12.

4. Bakara (2): 269.

Hiç şüphesiz, Yüce Allah "*hikmet*"i rastgele herkese vermez. O, elbette bu ihsâna hak kazanmış ve onun kıymetini bilecek olan kimselere verir. Demek ki, Hz. Lokman, Yüce Rab'ın bu lütfuna lâ-yık olmuş seçkin kullarından birisidir.

Bu âyetlerde sözü edilen "*hikmet*", daha önce de temas edildiği gibi: "*her alanda geniş ve faydalı bilgi, bildiğini isâbetli bir şekilde uygulama ve buna bağlı olarak da, söz, hüküm ve kararda isâbet etme*" gibi mânâlara gelir.⁵

Şu halde, "*hikmet*"te, hem ilim ve hem de uygulamada mükemmellik, uygunluk, sağlamlık ve isâbet söz konusudur. "*hikmet*" sahibi olan kimseye ise "*hakîm*" denir. Bu kelime, dilimizde "*tabib doktor*" manasında "*hekim*" şekline dönüşmüş ve Hz. Lokman, halk arasında hastalarına şifa dağıtan bir hekim olarak "**Lokman Hekim**" adıyla meşhur olmuştur. Halbuki o, sâhip olduğu hikmet yani geniş bilgi, görgü ve tecrübesiyle, sâdece sağlık alanında değil, aynı zamanda, din, hukuk, ahlak ve sosyal hayat gibi her sahada, halkın hizmetinde bulunmuş ve her alanda isâbetli söz söylemiş, hüküm ve karar vermiş, teşhis ve tedâvide bulunmuş bilge bir kimse olmalıdır. Nitekim onun dilden dile dolaşan hikmetli sözleri, ahlâkî öğütleri, tıbbî tasviyeleri bugün bile insanlara ışık tutmaktadır.

Âyette: "**Şükretmesi için Lokman'a hikmet verdik.**" denilmektedir. Şükür ise, hiç şüphesiz, sâdece dilde kalan birşey değildir, kişi, sâhip olduğu her türlü nimeti kendisine veren Yüce Allah'ı dili ile dâimâ anmanın yanında, kalbi ile de dâimâ derin bir şükran duygusu içinde bulunmalı ve Onun bütün emirlerini yerine getirip, sâhip olduğu her türlü nimet ve imkândan başkalarını da istifâda ettirmelidir. Ancak böyle yapılabilirse gerçek anlamda şükredilmiş olur ve Yüce Rabb'ın şu müjdesine hak kazanılabilir: "**Andolsun eğer şükrederseniz elbette size (olan nimetlerimi) artırırım.**"⁶ Demek ki, gerçek anlamda yapılabilen bir şükürün faydası yine kişinin kendisine döner. Yoksa, bizim şükürümüz Yüce Allah'a bir şey vermeyeceği gibi, Onun uçsuz bucaksız mülküne de bir şey ilâve edemez. Nitekim bu durum âyetin devamında şöyle ifâde edilir:

5. Bkz. Tefsîru'r-Râzî, XX, 145.

6. İbrâhim (14): 7.

"Kim şükrederse kendisi için şükretmiş, kim de nankörlük ederse şüphesiz ki, Allah'ın hiç bir şeye ihtiyacı yoktur ve O zâten bizâtîhi övülmeye lâayık olandır."⁷

Hiz. Lokman'ın adı bu sûreye verilip, adı hayırla yâdedildiğine göre, o, Rabbına karşı olan şükür görevini en iyi bir şekilde yerine getirmiş ve kendisine verilen hikmetin hakkını tam edâ edip sâhip olduğu bütün bilgi, kabiliyyet ve tecrübeleri ile halkın hizmetine koşarak, onlara her sâhada faydalı olmaya çalışmış ve bütün insanlar tarafından hayırla anılmaya hak kazanmıştır.

Bundan sonra, 13.üncü âyetle Hiz. Lokman'ın oğluna olan öğütlerine geçilir ve bu o kadar canlı bir üslupla verilir ki, Hiz. Lokman'ı önündeki oğluna öğüt verirken karşımızda âdetâ görür gibi oluruz:

Birinci öğüt:

"Hani, Lokman oğluna öğüt vererek ona şöyle demişti: "Yavrum! Allah'a ortak koşma. Çünkü (Ona) ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."⁸

Görüldüğü gibi, Hiz. Lokman oğluna olan öğütlerine "Allah'a ortak koşmaktan uzak durma" prensibi ile başlamıştır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda bütün peygamberlerin de tebliğlerine ilk önce bu prensiple başladıklarını görürüz⁹. Çünkü, insanlığın ilk ve en yaygın sapıtması genellikle bu yolla olmakta, Yüce Yaratıcının varlığı kabul edilmekle birlikte şu veya bu yolla Ona şirk koşulmaktadır. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"Onların çoğu, Allah'a ortak koşmadan inanmazlar."¹⁰ Yani insanların çoğu Allah'a inanırlar ama, onların ekseriyeti imanlarına gizli veya açık bir şirk unsuru karıştırırlar.

Demek ki, şirk, Allah'ı inkâr söz konusu olmamakla birlikte, sâdece Onun hakkı olan bazı özellikleri başkalarına da vererek onları Yüce Allah'ın seviyesine yükseltmek, veya, yine sâdece Onun hakkı olan bazı vasıfları tanımayıp Onu insanların seviyesine indirmek suretiyle olmaktadır. Her hâlükârda da bu büyük bir zulüm ya-

7. Aynı âyet.

8. Lokman (31): 13.

9. Bkz. Arâf (7): 59, 65, 73, 85; Enbiyâ (21): 25; Fussilet (41): Nahl (16): 36.

10. Yûsuf (12): 106.

ni haksızlıktır. Zirâ, bu haksızlık doğrudan doğruya bizzat Yüce Allah'ın şahsına yapılmış olan bir haksızlıktır.

Hız. Lokman'ın oğluna olan bu ilk öğüdünden sonraki iki âyette onun bu öğütlerine ara verilip, konu ile ilgili olarak ana-babaya itâat ve bu itâatın kendisine itâat karşısında ne dereceye kadar olabileceğine işâret edilir ve daha sonra, yine Hız. Lokman'ın öğütlerine şöyle devam edilir:

İkinci öğüt:

Hız. Lokman yine çok samîmi bir ifâde ile oğluna seslenerek şöyle der:

"Yavrum! yaptığın iyi veya kötü bir iş, bir hardal tânesi ağırlığınca olsa, bir kayanın içinde, veya göklerde, yâhut, yerin diplerinde saklanmış olsa, Allah onu mutlaka meydana çıkarır. Zirâ, şüphesiz ki Allah, herşeyin inceliğini ve gizli tarafını bilir, herşeyden haberdârdır."¹¹

Hız. Lokman bu sözleriyle, yine önemli bir prensip olan âhîret inancını oğluna değişik bir üslupla hatırlatmakta ve dünyâda yapılan en ufak bir iyilik veya kötülüğün aslâ zâyi olmayacağını, mutlaka mükâfaat veya cezâsının görüleceğini belirtmektedir.

Hiç şüphesiz, bu inancın, ona kesinkes inanan insanın hayâtı üzerinde büyük etkisi olacaktır. Artık o, küçük büyük yaptığı herşeyin bir bir kaydedildiğini ve yârın âhîret gününde bütün bunların tek tek hesâbını vereceğini bildiğinden, insanların gözünden irak da olsa en küçük bir günah ve haksızlık yapmamaya çalışacak ve hayâtına bu sorumluluk duygusu içinde devam edecektir.

Üçüncü öğüt:

Hız. Lokman bundan sonra da, oğluna yine candan bir seslenişle önemli bir görevini hatırlatır:

"Yavrum, namazını hakkıyla edâ et!"¹²

Namaz, bütün hak dinlerde yer almış olan önemli bir ibâdettir. Hız. Lokman'ın da oğluna namazı hatırlatması bunu göstermektedir. Bundan başka, şekil ve zaman bakımından birtakım farklılıklar ar-

11. Lokmân (31): 16.

12. Lokman (31): 17.

Bundan başka, şekil ve zaman bakımından birtakım farklılıklar arzetsede, namazın bütün semâvî dinlerde temel bir ibâdet olarak varlığı, muhtelif âyetlerden anlaşılmaktadır¹³. Bu durum, Yüce Allah'ın bu ibâdete ne kadar önem verdiğini gösteren açık bir delildir. Hattâ, diğer ibâdetler bir takım mazeretlerle düşse de, namaz için hiçbir durum, mazeret olarak kabul edilmemiş, insanın hastalık ve savaş hâli¹⁴ de dâhil her halükârda ve mutlaka bu görevini yerine getirmesi istenmiştir.

İşte bu bakımdan namaz, günlük hayâtın akışı içinde, mü'minin hayâtına damgasını vuran bir ibâdetdir. Gerçi, farziyetine inanmasına rağmen, tembellik ederek namaz kılmayan bir mü'min, dînin dışına çıkmış olmaz ama, günlük hayatta bir kimsenin müslüman olduğu namazı ile farkedilir. Nitekim, Hz. Peygamber de namazın önemini bir hadisinde şöyle belirtmiştir: "*Kişi ile küfür ve şirk arasında namazın terkedilmesi vardır.*"¹⁵

İşte bu sebeble, Hz. Lokman oğluna, sâdece, "*Namaz kıl*" dememiş, "*namazını hakkıyla edâ et.*" demiştir. Hiç şüphesiz bu hakkıyla edânın içinde, namazın sâdece Allah rızâsı için kılınması, ne yapıldığının ve ne okunduğunun farkında olarak şuurla edâ edilmesi, vaktine, şartlarına, erkânına, âdâbına riâyet edilmesi gibi hususlar girmektedir.

Dördüncü öğüt:

"İyiliği emret, kötülüğe mâni ol!"¹⁶

Hz. Lokman'ın oğluna telkin etmiş olduğu bu öğüt de hiç şüphesiz çok önemli bir prensiptir. Zirâ, bir cemiyet ancak bu esâsın tatbiki ile ayakta durabilir. Yoksa, bir toplumda yapılan kötü fiiller karşısında herkes bir vurdumduymazlık ve nemelâzımcılık içine girer ve iyi ameller teşvik edilmezse, o topluma kısa zamanda kötü kişiler hâkim olur, ve böylece o cemiyet, kendi kötü âkıbetini kendi eliyle hazırlamış olur. Bu bakımdan, dinimizde bu prensibe çok

13. *Hûd* (11): 87; *Enfâl* (8): 35; *İbrâhîm* (14): 37, 40; *Meryem* (19): 31.

14. *Nisâ* (4): 102.

15. Bkz. *Müslim*, İman: 134; *Ebü Dâvûd*, Sünne: 15, *Tirmizî*, İmân: 9; *İbnu Mâce*, İkâme: 77, *Dârimî*, Salât: 29; *Müsned*, III, 370, 389.

16. *Lokman* (31): 17.

önem verilmiş; bu görevi yerine getirenler övülürken¹⁷ getirmeyenler kınanmıştır.

Hiç şüphesiz, bir kimsenin etrâfındaki insanları iyi işlere teşvik edip, gördüğü kötü işlere de müdâhale edip düzeltmesi her zaman kolay olmayabilir; hattâ bu sırada birtakım sıkıntılar ve belâlarla karşı karşıya kalabilir. İşte bu sebeble Hz. Lokman bundan sonraki öğütünde oğluna şöyle seslenmektedir:

Beşinci öğüt:

"Başına gelene sabret. Şüphesiz ki, bunlar azmedilmeye değer işlerdendir."¹⁸

Demek ki insan, iyiliklere teşvik, kötülüklerden sakındırma görevini icrâ ederken karşılaştığı zorluklara ve musibetlere sabredercek, bunlar karşısında yılmayacak ve mücâdelesine devam edecektir. Çünkü bu prensipler, gerçekten azmedilmeye ve üzerinde durulmaya değer prensiplerdir. Zirâ, Yüce Allah'ın rızâsına uygun bir toplum ancak bu şekilde vücuda gelip varlığını devam ettirebilir.

Görüldüğü gibi, burada da ana ahlâkî hasletlerden birisi olan **sabır** karşımıza çıkmaktadır. Sabır her hayırlı iş için mutlaka gerekli bir unsurdur. İbâdetlerden tutun da günlük hayattaki her işte başarılı olmak için dâimâ sabırla hareket etmek gerekir. Bu sebeble Yüce Allah, savaş ve diğer zamanlarda zorluklara ve sıkıntılara karşı sabredenleri övmüş,¹⁹ mü'minlerin birbirlerine dâimâ sabrı tavsiye etmelerini istemiş,²⁰ kendisinin her zaman sabredenlerle beraber olduğunu belirtmiş²¹ ve sabredenlere mükâfaatlarını hesapsız olarak vereceğini müjdelemiştir²².

Bundan sonra da Hz. Lokman, oğlunun bilhassa, insanları iyiliğe teşvik ve onları kötülüklerden alıkoyma görevinde başarılı olabilmesi için, yürüyüşünden ses tonuna kadar, onlara karşı nasıl davranması ve onlarla nasıl konuşması gerektiği hususunda ona bazı öğütlerde bulunmakta ve ilk olarak şöyle demektedir:

17. Bkz. **Tevbe** (9): 71; **Hâc** (22): 41.

18. **Lokman** (31): 17.

19. Bkz. **Bakara** (2): 177; **Enbiyâ** (21): 85; **Hâc** (22): 35; **Ahzâb** (33) 35.

20. Bkz. **Asr** (103): 3.

21. Bkz. **Enfâl** (8): 46; **Bakara** (2): 153, 249.

22. Bkz. **Zümer** (39): 10.

Altıncı öğüt:**"Büyüklik taslayarak insanlardan yüz çevirme!"²³**

Yâni insanlarla konuşurken yüzünü onlara doğru ilgili ile çevir, kibirlenip de yüzünü yan tarafa çevirip, onlara karşı küçümseyici bir tavır takınma.

Ayetin Arapça metninde geçen "**sa'r= صعر**", aslında develerin boynuna gelen bir hastalıktır. deve bu hastalığa tutulduğu zaman, boynu yukarıya kalkık olarak hep bir tarafa doğru bakmak zorunda kalır²⁴. İşte, Hz. Lokman oğlundan, bu hastalığa tutulmuş bir deve gibi yapmayıp, konuşurken yüzünü insanlara alâka ile çevirmesini ve onlara karşı aslâ kibirlenmemesini istemektedir. Hiç şüphesiz, kibir bir mü'mine hele bir davetçiye hiç yakışmayan bir hastalıktır.

Yedinci öğüt:

Ve Hz. Lokman, oğlunun yürüyüşüne bile dikkat edip, ona şöyle yürümesini öğütlemektedir.

"Yeryüzünde kibirlenerek yürüme! Şüphesiz ki, Allah büyüklik taslayan ve övünen kimseleri hiç sevmez. Yürüyüşünde tabii ol!"²⁵

Böylece, Hz. Lokman oğluna bir kibir gösterişi şeklinde yürümemesini öğütlerken, ona en uygun yürüme tarzını da göstermiş oluyor. Bu yürüyüş, her türlü yapmacıktan uzak, tabii bir yürüyüş olacaktır. Ne, herhangi bir gurur ve kibir gösterişi içinde yürünecek, ne de, âcizlik, takvâ yahut tevâzu gösterişi içinde yürünecektir. Çünkü, her şeyin sun'i ve yapmacık olanı makbul değildir.

Hz. Lokman, oğluna yürüyüşle ilgili öğüdünü yaparken, Yüce Allah'ın büyüklik taslayan ve kendisiyle övünen kimseleri sevmediğini hatırlatmak sûretiyle onun bu kötü huydan uzak durmasını teşvik etmektedir. Çünkü, kibir, kendini beğenme, bütün iyilikleri yok eden büyük bir âfettir. Nitekim, Şeytan kibri sebebiyle kâfir olmuştur²⁶. Bu sebeble, Yüce Allah Kur'ân'da mütekebbir ve

23. Lokman, (31) 18.

24. Bkz. el-Keşâf, III, 234.

25. Lokman (31): 18, 19.

kendisiyle övünen kimseleri sevmediğini müteaddit yerlerde belirtmiş,²⁷ Hz. Peygamber de bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: "*Kalbinde zerre ağırlağınca kibir bulunan kimse Cennet'e giremez.*"²⁸

Demek ki, insanın her türlü tavrı, hareketi ve konuşması kibirden uzak olması gerektiği gibi, yürüyüşü de kibirden uzak olmalıdır. Bu konuda başka bir âyette şöyle buyurulmuştur: "**Yeryüzünde kabara kabara yürüme. Çünkü sen elbette yeri yaramazsın, boyca da dağlara ulaşamazsın.**"²⁹ Yine başka bir âyette O, kendisine lâayık, örnek kullarının şöyle yürüdüğünü bildirir: "**Rahmân'ın kulları ki, yeryüzünde mütevâzî olarak yürürler.**"³⁰ **Sekizinci öğüt:**

Hz. Lokman'ın oğluna olan öğütlerinin sonuncusu ise, insanlarla konuşurken sesini lüzûmundan fazla yükseltmemesi ile ilgilidir:

"Sesini de alçalt! Çünkü seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir."³¹

Şüphesiz bu, lüzumsuz yere yüksek ses tonuyla konuşmanın çirkinliğini ortaya koyan ve zihinlerde yer edecek ve hiç unutulmayacak olan nefis bir benzetmedir. Şu halde insan, bu kötü duruma düşmemek için konuşurken ses tonuna dikkat etmeli ve sanki bir sağıra sesleniyor gibi sesini çok fazla yükseltmemelidir.

Sonuç:

Netice olarak diyebiliriz ki, Hz. Lokman'ın hayâtı hakkında pek fazla ve kesin bir bilgiye sâhip değiliz. Ama elimizde sağlam bir kaynak olarak bulunan Kur'ân vasıtası ile, onun nasıl bir şahsiyete sâhip bulunduğunu ve hayâtına yön veren değerlerin neler olduğunu tesbit etmek mümkündür. Çünkü Yüce Allah, onun bizzat kendi oğluna vermiş olduğu öğütleri bize nakletmiştir. Böylece çok emin bir kaynaktan Hz. Lokman'ın değer verdiği önemli prensipler

26. Bu konu ile ilgili olarak bkz. A'râf (7): 12; Sâd (38): 76; İsrâ (17): 61.

27. Bkz. Nisâ (4): 36; Nahl (16): 23; Hadîd (57): 23.

28. Müslim, İmân: 149.

29. İsrâ (17): 37.

30. Furkan (25): 63.

31. Lokman (31): 19.

sağlam bir şekilde bize kadar ulaşmış olmaktadır. Hiç şüphesiz onun oğluna bir emânet olarak tevdi ettiği bu önemli prensipler, kendi hayâtına da ömrü boyunca ışık tutmuş ve yol göstermiş olan değerli prensiplerdir.

Şimdi Kur'ân'a dayanarak Hz. Lokman'la ilgili yapmış olduğumuz bu tesbitleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Hz. Lokman'ın adı bir Kur'ân sûresine isim olarak verilmek sûretiyle kendisine verilen değer açıkça ortaya konulmuştur.

2. Hz. Lokman, Yüce Allah tarafından, kendisine şükretmesi için hikmet, yâni geniş bilgi, yaptığı her işi yerli yerince yapma, verdiği her kararda isâbetli olma kâbiliyeti verilmiş olan bilge bir zâttır.

3. Hz. Lokman, Kur'ân âyetleri ile hayırla yâdedildiğine göre, bu şükür görevini en güzel bir şekilde yerine getirerek, kendisine verilen bu hikmet, yâni, din, ahlâk, hukuk, sosyal hayat, sağlık gibi hayâtın her alanına giren geniş bilgi ve tecrübeleri ile dâimâ toplumun hizmetine koşmuş, onların her türlü dertlerine ve problemlerine çâreler bulmaya çalışmış, her yaptığını insanlardan bir karşılık beklemeden yapmış olan örnek bir kimse olmalıdır.

4. O, her türlü şirkten titizlikle uzak duran, çünkü şirki en büyük bir zulüm olarak değerlendiren; bunun için de, herkesten ve her şeyden daha çok Rabbini seven, yaptığı her işi sâdece Onun sevgi ve rızâsını kazanmak için yapan, sâdece Ondan korkup Ona kulluk ve itâat eden, Onun emirlerini ve yasaklarını en güzel prensipler olarak kabul eden, en güçlü olarak sâdece Onu kabul edip, her zaman yalnız Ondan yardım dileyen,

5. Âhîret hayâtına görüyormuşçasına kesinlikle inanan, bu bakımdan en küçük bir iyilik ve kötülüğün kaydedildiğine ve yârın ahîret gününde insanın karşısına geleceğine candan îman eden,

6. Namazını tam hakkıyla yerine getiren,

7. Toplum içinde, dâimâ insanları en iyiye, en güzele, ve en doğruya teşvik edip, gördüğü kötülükler karşısında susmayıp elinden geldiğince onları düzeltmeye çalışan,

8. Gerek bu görevini yaparken ve gerekse başka durumlarda karşılaştığı her türlü zorluk, sıkıntı, belâ ve musîbetleri sabır ve tahammülle karşılayan,

9. Gösteriş, kibir, gurur ve kendini beğenmişlik gibi, kötü sıfatlardan uzak olan, bunun için de insanlarla konuşurken karşısındaki yüzüne ilgi ile bakıp konuşan ve cevap veren; yürüyüşüne de dikkat edip her türlü yapmacıktan ve kibirden uzak bir şekilde yürüyen,

10. Yine, insanlarla konuşurken lüzumsuz yere sesini yükseltmekten sakınan ve bunu çirkin bir davranış olarak kabul eden bir kimsedir.

Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanmış olan bu örnek insanın bu üstün nitelikleri ve değerli öğütleri insanlara yol göstermeye dâimâ devam edecektir.